

Мар'яна Гартман

кандидатка юридичних наук,
старша викладачка кафедри теорії та історії держави і права
Державного вищого навчального закладу
“Ужгородський національний університет”
(Ужгород, Україна)
hartmanmt77@gmail.com

УДК 340.1

ПРАВОВІ СПОСОБИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕМАНСИПАЦІЇ ЄВРЕЇВ ЄВРОПИ В XVIII–XIX СТОЛІТТЯХ

АНОТАЦІЯ. Епоха Просвітництва та довготривала боротьба євреїв за зрівняння у громадянських правах дали очікуваний результат. Єврейські громади Європи проявили особливу активність не лише під час революції 1848 р. Боротьба за законодавче закріплення принципу рівності почала втілюватися в реальність ще задовго до революції, яскравим прикладом чого було неодноразове публічне обговорення питання правового статусу єврейства такими відомими європейськими діячами, як Г. Е. Лессінг, М. Мендельсон, А.-Б. Грегуар, які виступали борцями за емансипацію євреїв. Очевидно, розвиток правової думки XVIII ст. вимагав змін тогочасного правового порядку Європи. Поступово з євреїв були зняті обмеження з приводу місця проживання, набуття права власності на нерухоме майно та низка інших абсурдних обмежень (заборона брати християнські імена, дозвіл на одруження тощо), було надано свободу віросповідання, активне та пасивне виборче право. Набувши таких широких громадянських і політичних прав, євреї мали змогу брати активну участь у сфері публічно-правових відносин, свідченням чого є обрання в австрійський рейхстаг, який почав працювати з 1848 р., п'ятьох євреїв. І це було непоодиноким випадком. У міру того, як скасовувалися дискримінаційні обмеження, розпочинався процес асиміляції. Євреї активно почали обіймати посади в органах державної влади і місцевого самоврядування у таких європейських державах, як Англія, Швеція, Данія, Угорщина, Норвегія.

Метою статті є висвітлення правових способів впровадження ідей емансипації в європейських державах у XVIII–XIX ст. через закріплення в нормативно-правових актах принципу рівності та свободи віросповідання.

На основі аналізу законодавства, яким євреї зрівнювалися у правах із корінним населенням Європи, досліджено основні групи законодавчих актів, що проголошували емансипацію та формальний аспект імплементації принципу рівності єврейських громад Європи. Крім того, проаналізовано види спеціальних нормативно-правових актів, які врегульовували питання правового облаштування єврейських

© Мар'яна Гартман, 2019

Мар'яна Гартман

громад; загальні нормативні акти, які визначали правовий статус євреїв, та окремі нормативні акти, які декларували принцип рівності євреїв у громадянських правах, надавали їм політичні права на рівні з християнами, визначали межі релігійно-правової автономії тощо.

Авторка доходить висновку, що процес емансипації в Європі відзначався нестійким і непослідовним характером. Країни одна за одною приймали законодавчі акти, якими євреї зрівнювалися у правах, проте така тенденція часто чергувалася з регресом і скасуванням прийнятих актів. Водночас, попри нестабільний характер та внутрішні суперечності, процес емансипації євреїв в Європі у XVIII–XIX ст. був таким, що характеризувався прогресом у відображенні демократичних цінностей правової свідомості європейського суспільства.

Ключові слова: емансипація; принцип рівності; свобода віросповідання; конституція; закон; нормативно-правовий акт; права; громадянські права; політичні права; євреї; єврейська громада.

Емансипація євреїв Європи – не лише правове явище, яке відіграло одну з вирішальних ролей в історії єврейського державотворення, а й частина генезису конституціоналізму європейських держав. Таке твердження є очевидним із двох підстав: 1) емансипація євреїв була однією з передумов ліквідації єврейської судової автономії на території Європи та зародження політичного сїонізму; 2) процес емансипації євреїв Європи відбувався у період прогресу конституційно-правових інститутів європейських держав шляхом закріплення демократичних цінностей у законодавчих актах. Проте, попри вказані вище підстави, питання правового статусу євреїв на території Європи завжди було в центрі уваги як політичних лідерів, так і громадськості. Проблематика єврейського питання і сьогодні залишається актуальною, хоч і не однозначною в дослідженнях західної правничої думки.

Така увага до історії єврейського народу зумовлена довгостроковим перебуванням єврейських громад на території Європи та низкою подій, які ввійшли в світову історію як שוא (‘‘Шоа’’) – катастрофа європейського єврейства, яка була результатом організованого переслідування та планомірного знищення єврейського населення Європи нацистським режимом Німеччини. Проте, незважаючи на трагічні події не лише єврейської, а й світової історії, Європа стала територією, яка з початку XI ст. надала можливість облаштування єврейських громад на правах автономії, а згодом територіально та ідеологічно стала підґрунтям для зародження ідеї національного об’єднання та відродження єврейського народу на історичній землі своїх предків. У світову історіографію такий рух ввійшов під назвою ‘‘Сїонізм’’.

Процес емансипації євреїв в Європі в історичних межах охоплюється періодом ахаронім Раввинської епохи, який бере свій початок із другої

половини XVI ст. та триває до XX ст. Після того як гаонім та екзилархи втратили владу в Вавилонії, єврейський народ почав масово переселятися до держав Європи. Замість Палестини і Вавилонії центрами єврейства стають Іспанія, Франція, Німеччина, Польща та інші європейські держави. Сама собою Раввинська епоха, яка в часових межах охоплює близько десяти століть, була довгим, поступовим і важким, але необхідним етапом на шляху до єврейського державотворення. За такий довготривалий період відбулося чимало подій в історії єврейського народу, які стали поштовхом до емансипації, а також багато змін в єврейській правовій системі, які в майбутньому вплинули на судову автономію громад єврейської діаспори. Тому, враховуючи територіальні та часові межі перебування євреїв на території Європи, не дивно, що в дослідженнях західної правничої науки питанню емансипації євреїв відведено значне місце. Навіть після двох сотень років проблематика правового статусу євреїв Європи є актуальною та такою, що зацікавлює сучасників правової науки Сходу та Заходу. Свідченням цього є велика кількість досліджень науковців Європи, Ізраїлю та США, серед яких: М. Л. Міллер¹, М. Гольдфарб², Г. Мірон³, П. Бірнбаум⁴, Ш. Волков⁵, М. Бреннер⁶, Дж. Карп⁷, У. Вирва⁸ та ін.

Метою дослідження є висвітлення правових способів впровадження ідей емансипації в європейських державах у XVIII–XIX ст. через закріплення в нормативно-правових актах принципу рівності та свободи віросповідання.

Емансипація як явище правової дійсності впроваджувалася, перш за все, шляхом законодавчих змін у державах Європи. Такі зміни правового порядку Європи XVIII–XIX ст. у напрямі емансипації євреїв були викликані двома чинниками: правовою ідеологією Просвітництва та боротьбою єврейської діаспори за рівноправ'я.

Першим чинником, який передував законодавчому закріпленню ідей емансипації, була пропаганда демократичних цінностей правовою ідеологією Просвітництва. Такі ідеї були запорукою успіху у вирішенні

¹ Michael Laurence Miller, *Rabbis and revolution: the Jews of Moravia in the age of emancipation* (University Press 2011).

² Michael Goldfarb, *Emancipation: how liberating Europe's Jews from the ghetto led to revolution and renaissance* (Simon & Schuster 2009).

³ Guy Miron, *The waning of emancipation: Jewish history, memory, and the rise of fascism in Germany, France, and Hungary* (Wayne State University Press 2011).

⁴ Pierre Birnbaum and Ira Katznelson, *Paths of emancipation: Jews, states, and citizenship* (Princeton University Press 2014).

⁵ Shulamit Volkov, *Germans, Jews, and antisemites: trials in emancipation* (Cambridge University Press 2005).

⁶ Michael Brenner, *Jewish emancipation reconsidered: the French and German models* (Mohr Siebeck 2003).

⁷ Jonathan Karp, *The politics of Jewish commerce: economic thought and emancipation in Europe, 1638-1848*, (Cambridge University Press 2008).

⁸ Ulrich Wyrwa, *Juden in der Toskana und in Preußen im Vergleich: Aufklärung und Emanzipation in Florenz, Livorno, Berlin und Königsberg i. Pr.* (Mohr Siebeck 2003).

Мар'яна Гартман

єврейського питання, оскільки значна кількість державних діячів, представників ліберальних політичних поглядів, які сповідували християнство, були прихильниками того, щоб євреям як громадянам надати рівні можливості в усіх сферах суспільства. Одними з найвідоміших історії є: ірландський філософ Дж. Толанд, французький католицький священник А.-Б. Грегуар, німецький літератор Г. Є. Лессінг, німецький історик та державний діяч Х. В. фон Дом, британський прем'єр-міністр Д. Бенджамін та багато інших. Це були громадські діячі, які обіймали високі державні посади та мали авторитет серед представників правлячих еліт. Така підтримка емансипації євреїв підтверджена у великій кількості апологічної літератури, спрямованої на захист єврейства, численних дискусіях у пресі з приводу необґрунтованої дискримінації євреїв, непоодиноких резонансних судових рішеннях, ухвалених на користь безпідставно звинувачених євреїв, публічних виступах при розглядах законопроектів, пов'язаних із євреями, тощо.

Слід визнати, що хоча поширення ідей емансипації та егалітаризму було результатом розвитку правової думки епохи Просвітництва, роль єврейських громад не варто применшувати. Ідеологічна боротьба євреїв за рівні можливості в громадянському та політичному житті тогочасного суспільства розпочалася зі сфери, що була доступною для них на той момент, а саме культури, яка об'єднувала в собі мистецтво, зокрема й театральне, живописне, літературу, публіцистику, друкарство, пресу. Таким чином, проблематика єврейського питання порушувалася єврейською інтелігенцією у виставах, творах різних літературних жанрів, у філософських та інших наукових трактатах, через пресу. Поступово з розвитком ідей Просвітництва доступнішою стала сфера науки, крім того, набули актуальності нові методи: відкриті протести, збір підписів під петиціями, публічне обговорення законодавчих змін. Після того як євреї отримали право обіймати окремі державні посади, розпочалася ідеологічна боротьба за повну емансипацію в політичних правах. Так, перший єврейський суддя Німеччини, член сенату Г. Ріссель був серед тих, хто активно виступав проти антисемітських настроїв. У своїй праці в травні 1831 р., яка була своєрідним політико-правовим спростуванням та контраргументом на звинувачення Г. Паулюса, він поетапно спростовує кожне твердження, спрямоване проти євреїв як нації, зачіпаючи питання їхнього правового становища, моралі, громадянських обов'язків, працевлаштування тощо⁹. В окремих випадках така боротьба виходила за межі виключно просвітницької ідеології, поєднувалася з повстаннями

www.pravoia.com.ua

⁹ Gabriel Riesser, *Vertheidigung der bürgerlichen Gleichstellung der Juden gegen die Einwürfe des Herrn Dr. H. E. G. Paulus: den gesetzgebenden Versammlungen Deutschlands gewidmet* (Hammerich 1831) 21-94.

та фізичним супротивом дискримінації, як, до прикладу, участь євреїв у Великій Французькій революції.

Після тривалої боротьби за емансипацію поступово держави Європи одна за одною почали приймати законодавчі акти, які надавали більші можливості євреям для участі в соціально-економічній та політичній сферах суспільства. Водночас слід зазначити, що процес прийняття нормативних актів, які скасовували обмеження прав євреїв та проголошували рівність, був різним у кожній державі. Він здійснювався з урахуванням політичних, економічних, ідеологічних умов суспільного розвитку конкретної держави. В одних державах такий процес відбувався швидше та прогресивніше, а в інших – поступово, в поєднанні з антагоністичними настроями. Однак на підставі аналізу законодавства європейських держав XVIII–XIX ст. можна виокремити такі способи законодавчого впровадження ідей емансипації відносно єврейських громад.

1. Декларування принципу рівності та свободи віросповідання у конституціях європейських держав.

В Європі першим прикладом емансипації, і не лише євреїв, було декларування ідеї рівності та свободи віросповідання у Декларації прав людини та громадянина 1789 р., які пропитувалися у Франції на тлі Великої Французької революції. У преамбулі та ст. 2 цього акта законодавець наголошує на необхідності збереження природних, невід’ємних та священних прав людини, а ст. 10 встановлювала заборону переслідувань за релігійні погляди¹⁰. Проте декларування принципу рівності в установчому документі було лише першим етапом Європи до законодавчих змін у напрямі емансипації. У 1798 р. ненадовго свобода віросповідання була закріплена в конституції Гельветичної республіки, яка слугувала своєрідною резолюцією емансипації французьких євреїв.

Поступово держави Європи почали декларувати принцип рівності у своїх конституційних актах. Серед перших після проголошення незалежності була Бельгія. Конституція від 7 лютого 1831 р. у ст. 14 гарантувала свободу віросповідання, здійснення публічного богослужіння та свободу вираження своїх думок із будь-якого питання. Вагомим досягненням була ст. 5, яка через натуралізацію прирівнювала іноземців до бельгійців для реалізації своїх політичних прав, а ч. 2 ст. 6 проголошувала рівність усіх перед законом¹¹.

Передумовою законодавчого закріплення емансипації було неодноразове обговорення питання правового статусу єврейських меншин на засіданнях державних органів влади. Так, 14 червня 1847 р. на 39-й сесії

¹⁰ Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789 <<https://www.legifrance.gouv.fr>> (accessed: 23.04.2019).

¹¹ Constitution de la Belgique du 7 février 1831 <<http://mjp.univ-perp.fr>> (accessed: 23.04.2019).

Мар'яна Гартман

німецького об'єднаного Ландтагу один із провідних лібералів Вестфалії Г. фон Вінке виступив із промовою за емансипацію єврейського населення. У своєму виступі він наголосив, що національність євреїв, їхня релігія і навіть особиста соціальна неприязність не може бути приводом для обмеження їхньої свободи та політичних прав¹². Він закликав до ліквідації будь-яких обмежень євреїв шляхом законодавчих змін та відновлення загальної справедливості¹³. Згодом під впливом революційних ідей у Німеччині був прийнятий Закон “Основні права німецького народу” 1848 р., ст. 5 якого декларувала свободу віросповідання. Хоча формула присяги була збережена, ч. 2 п. 5 передбачала, що ніхто не зобов'язаний розкривати свої релігійні переконання. Великим досягненням було й те, що згідно з цим Законом кожен німець був необмежений у ‘внутрішній та суспільній практиці своєї релігії’, а відповідно до п. 16 ‘релігійне віросповідання не обумовлювало і не обмежувало громадянські права’¹⁴.

За аналогією у першій загальнонімецькій Конституції в Франкфурті-на-Майні в 1849 р. німецькі держави задекларували принцип свободи віросповідання та рівність у громадянських правах. Попри збереження у п. 149 присяги, дев'ять пунктів ст. 5 були присвячені розкриттю цього принципу¹⁵. Беручи до уваги прогресивні ідеї законодавства загальнонімецького парламенту, німецькі держави імплементували такий принцип і в своїх конституційних актах. Принцип заборони дискримінації за релігійним критерієм був відображений попередньо ще в проекті Конституційного акта Австрійської імперії, або так званій Конституції Піллерсдорфа в 1848 р., ст. 27 якої скасовувала різноманітні обмеження у громадянських і політичних правах з підстав релігійних переконань¹⁶. Але в прийнятій 1849 р. Конституції Австрійської імперії, окрім закріплення у ст. 27 принципу рівності всіх громадян перед законом, наголос був зроблений і на відсутності обмежень за національною ознакою. Згідно зі ст. 5 всі народи зрівнюються у правах, і кожен етнос має недоторканне право на збереження його національності та мови¹⁷.

Аналогічно принцип свободи віросповідання та вираження своїх релігійних переконань у приватній і суспільній сфері гарантувався в Конституції Пруської держави 1850 р. Незважаючи на те, що ст. 14 цієї Консти-

¹² Macaulay Thomas Babington, *Dokumente zur Emanzipation der Juden: 4 Reden* (Hendel 1912) 117.

¹³ Ibid 118.

¹⁴ Reichsgesetz, betreffend die Grundrechte des deutschen Volkes vom 27. Dezember 1848 <<http://www.verfassungen.de>> (accessed: 23.04.2019).

¹⁵ Verfassung des Deutschen Reiches (“Frankfurter Reichsverfassung” bzw. “Paulskirchen-Verfassung”) vom 28. März 1849, Reichs-Gesetz-Blatt (1849) (16) 127-128 <<http://www.lwl.org>> (accessed: 23.04.2019).

¹⁶ Verfassungs-Urkunde des österreichischen Kaiserstaates vom 25. April 1848 <<http://www.verfassungen.de>> (accessed: 23.04.2019).

¹⁷ Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich vom 4. März 1849 <<http://www.verfassungen.de>> (accessed: 23.04.2019).

туції брала за основу для державних інститутів християнську релігію, це не повинно було обмежувати релігійну свободу інших верств населення¹⁸. Крім того, ст. 12 передбачала, що ‘здійснення громадянських та політичних прав не повинно залежати від релігійних переконань’¹⁹. Згодом, зі створенням Австро-Угорської монархії, Основний державний закон про загальні права громадян 1867 р. відновив втрачену в 1851 р. рівність євреїв. Стаття 14 ‘гарантувала всім повну свободу совісті та переконань’, а також незалежність громадянських і політичних прав від релігійних переконань²⁰.

Паралельно з німецькими державами еволюціонувало в змінах і законодавство інших держав. Наприклад, у державах Скандинавії, попри те, що конституційному закріпленню принципу рівності передувала значна кількість законодавчих актів, якими євреї урівнювалися у правах, у конституційних актах такий принцип був декларований лише згодом. Так, у ст. 81 Конституція Данії 1849 р. надавала громадянам право об’єднуватися в суспільстві, щоб культивувати Бога таким чином, який відповідає їхнім переконанням, проте за умови, якщо вони не порушують громадський порядок²¹. Натомість ст. 84 встановлювала заборону обмеження в політичних правах і виконанні громадянських обов’язків²². У Норвегії законодавство пішло в розріз із Конституцією. На конституційному рівні заборона проживання євреїв у державі була аж до 1903 р. У статті 2 розділу 1 “Держава й релігія” Конституції 1814 р. було закріплено, що євреї ‘як і раніше не мають доступу до Королівства’²³. І хоча згодом 4 листопада 1814 р. були внесені поправки, ст. 2 залишалася у тій самій редакції, а Конституція діяла до 1903 р.²⁴. Стортинг – однопалатний парламент Норвегії вирішив піти іншим шляхом, прийнявши спеціальний закон у 1851 р., яким скасовувалася заборона проживання євреїв у державі, не внівши при цьому зміни в Конституцію²⁵.

У Швейцарії після довгої боротьби та конституційних спроб у 1848 та 1866 рр., повна емансипація на конституційному рівні була проголошена

¹⁸ Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten. Verfassung für den preußischen Staat. Vom 31 (Januar 1850) (3212) 17-35 <<http://www.lwl.org>> (accessed: 23.04.2019).

¹⁹ Ibid.

²⁰ Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 (R.G.Bl. 142/1867), über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder <<http://www.verfassungen.de>> (accessed: 23.04.2019).

²¹ Grundlovsbestemmelse og Kundgørelse om Indskrænking af Grundloven af 5 Juni 1849. Danmarks Riges Grundlov. Lov angaaende Valgene til Rigsdagen, med senere tilkomne forandrede Bestemmelser. Forretningsordenen for begge Thingene. Forfatningslov for det danske Monarchie. Forclobig Lov angaaende Valgene til Rigsraadet. Forfatningslove for Hertugdømmerne Slesvig, Holsteen og Lauenborg (Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri red Typograph F. S. Mubler 1856) 32.

²² Ibid 33.

²³ Constitution for Kongeriget Norge 17. mai 1814 <<https://lovdata.no>> (accessed: 23.04.2019).

²⁴ Ibid.

²⁵ Lov om Ophævelse af det hidtil bestaaende Forbud mod at Jøder indfinde sig i Riget m.v. Tullgarns Lystslot den 24de September 1851 (Thryft hos Chr. Grøndahl 1851) 2.

Мар'яна Гартман

лише в 1874 р., ст. 49 якої забороняла обмеження в політичних і громадянських правах із підстав релігійних переконань²⁶. У Швеції ж, де відсутня кодифікована конституція, повноцінно емансипація була проголошена лише після прийняття в 1951 р. закону про свободу віросповідання, яким була скасована низка дискримінаційних законів XIX ст.

Декларування принципу свободи віросповідання у конституційних актах європейських держав не було гарантією повної емансипації євреїв. Де-факто ще довгий час існували обмеження, для зняття яких потрібні були передусім зміни в правовій ідеології тогочасного суспільства. Водночас чимала кількість європейських держав дійшла навіть до формальної емансипації лише наприкінці XIX – на початку XX ст., до прикладу, Португалія, Фінляндія, Польща.

2. Прийняття нормативно-правових актів, які проголошували рівність євреїв у європейському суспільстві.

Враховуючи масштаби законодавства, яким вводилися обмеження відносно єврейського населення в Європі, декларування принципу рівності в конституційних актах держав не було достатнім, а часто навіть ефективним. У процесі ідеологічної революції правової свідомості Європи необхідні були законодавчі зміни, в результаті яких євреї отримали б рівні можливості у виборі професійної діяльності, місця проживання, участі в публічно-правових відносинах тощо. Варто зазначити, що в кожній державі вибудовувався індивідуальний підхід до емансипації євреїв, а сам процес не був системним і послідовним. Частина законодавства передувала конституційному закріпленню рівноправ'я, частина – приймалась на виконання норми конституції чи конституційних законів. На підставі аналізу законодавства європейських держав пропонуємо виокремити декілька груп законів, якими була проголошена емансипація євреїв.

2.1. Спеціальні законодавчі акти, які визначали правовий статус євреїв, а також встановлювали межі прав та можливостей, наданих євреям.

Як правило, такі нормативні акти були початковим етапом емансипації та охоплювали значну кількість питань відносно облаштування єврейських громад. Вони визначали умови для отримання громадянства, участі в соціально-економічній сфері суспільства, облаштування релігійної автономії єврейських громад. Особливо поширеними такі законодавчі акти були в федеральних землях Німеччини. У Бадені процес емансипації розпочався едиктом Карла Фрідріха в 1809 р., яким врегулювалося питання правового статусу євреїв. Незважаючи на те, що едикт визнавав іудаїзм як релігію (ст. 1), а євреям надавалася можливість отримувати

²⁶ Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 29. Mai 1874 <<http://www.verfassungen.de>> (accessed: 23.04.2019).

громадянство, а також надавалося право на зайняття торгівлею (ст. 18)²⁷, повна емансипація євреїв, яка включала змогу обіймати державні посади була проголошена лише в 1862 р.

У 1812 р. подібний едикт, який надавав можливість натуралізації євреїв, був виданий у Прусській державі, відповідно до якого їхні права були значно розширені. Проте ст. 7 передбачала, що 'євреї повинні володіти рівними з християнами правами та свободами громадян, якщо інше не встановлено цим законом'²⁸. Таке формулювання закону в поєднанні зі ст. 9 давало право не лише обмежити євреїв у доступі до державних посад, а й на законодавчому рівні встановити будь-яке обмеження. Перші спроби формального закріплення рівноправ'я євреїв хоч і були вагомим досягненням того часу, однак далекі від ідеалу. Так, закон Пруссії 1847 р. допускав євреїв до окремих посад у державних органах та одночасно встановлював обмеження щодо "судової, поліцейської та виконавчої влади", а також керівних посад вищих навчальних закладів (ст. 2)²⁹.

Ще одним прикладом був Баварський едикт 1813 р., який не проголошував повну емансипацію євреїв, але значно покращив правовий статус єврейського населення у Королівстві Баварія. Відповідно до закону євреям гарантувалася повна свобода совісті (ст. 23), надавалося право брати участь у промисловій сфері, займатися сільським господарством, зокрема й купувати земельні ділянки (ст. 15), влаштовувати свої релігійно-конфесійні відносини, створювати синагоги, мати рабина, власне місце поховання (ст. 24), брати участь у навчально-освітній сфері шляхом відвідування державних шкіл без впливу релігійної ідеології та створення власних шкіл (статті 32, 33)³⁰. У Вюртембурзі правовий статус євреїв у напрямі емансипації закріплювався законом від 1828 р. Проте всі ці права та привілеї отримували ті євреї, які пройшли процедуру реєстрації в державних органах та склали присягу на вірність державі.

Німецькі державно-правові утворення не були винятком. До прикладу, в Швеції процес емансипації розпочався законом 1782 р., яким встановлювалися торговельні правила для єврейських громад, визначався спосіб отримання громадянства та місце проживання євреїв. Так, закон дозволяв євреям на правах громадян проживати та займатися комер-

²⁷ Constitutionbedict der Juden vom 13. Januar 1809. Großherzogliche Badisches Regierungsblatt, Siebenter Jahrgang Nro. I bis LIV. (Macklots Hofbuchhandlung 1809) 29-44.

²⁸ Edikt betreffend die bürgerlichen Verhältnisse der Juden in dem Preußischen Staate 11ten März 1812. Gesetzsammlung für die Königlichen Preussischen Staaten 1812 (Königl. Geh. Ober-Hofbuchdrucker 1814) 18.

²⁹ Gesetz über die Verhältnisse der Juden vom 23. Juli 1847 (№. 2871) <<http://www.verfassungen.de>> (accessed: 23.04.2019).

³⁰ Edikt über die Verhältnisse der jüdischen Glaubensgenossen im Königreiche Baiern vom 17. Juli 1813. Königlich-Baierisches Regierungsblatt. MDCCCXIII. XXXIX. (Samstag den 17. Juli 1813) 921-32.

Мар'яна Гартман

ційною діяльністю лише в Стокгольмі, Гетеборзі та Норчепінгу (ст. 5)³¹. Подібними чином розпочинався процес емансипації в інших європейських державах, наприклад, у Данії шляхом прийняття королівського указу 1814 р., який врегулював питання правового статусу євреїв.

2.2. Закони, які декларували принцип рівності євреїв у громадянських правах.

Так, у Франції на виконання Декларації прав людини та громадянина 1789 р., євреям були надані громадянські права нарівні з християнами лише після прийняття Національною асамблеєю Франції двох спеціальних декретів відносно євреїв: 28 січня 1790 р. та 27 вересня 1791 р. Необхідність прийняття цих декретів була зумовлена специфікою національного сприйняття емансипації сефардським єврейством та сферою юрисдикції, яка належала єврейським громадам південного заходу Франції.

24 лютого 1790 р. після підписання декрету 28 січня відносно зрівняння в правах сефардського єврейства, Паризька комуна направила звернення до Національної асамблеї з аргументацією необхідності надання всім євреям Франції громадянських прав. Наголошуючи на бездоганній поведінці в суспільстві, відсутності скарг чи порушень громадського порядку євреями та прояву великого патріотизму під час революції, ініціатори звернення закликали на знак публічної подяки надати євреям громадянські права³². Звернення закінчується словами:

Ми розглядаємо їх як братів; настав час назвати їх співгромадянами. Ми вже ставимося до них як таких, і в наших інтересах спілкуватися разом із ними. Наші інтереси дають нам право вимагати вашої справедливості для них і нас самих. Пришвидшіть їхнє і наше щастя³³.

Як підкреслює Ж.-М. Шуракі, остаточний та більш відомий історії декрет 1791 р., мета якого полягала в тому, щоб принцип громадянства не сформувати, а зробити універсальним, тобто можливим для всього єврейства Франції³⁴. Частина 2 декрету скасовувала різноманітні положення та застереження, внесені попередніми указами відносно євреїв, які складала громадянську присягу. Присяга декларувалася законом як від-

³¹ Kongl. Commerce-collegii reglemente för dem af judiska nationen, som vilja hit i riket inflytta och sig här nedsätta [Dat. 27 Maj 1782] <<http://runeberg.org>> (accessed: 23.04.2019).

³² Adresse de l'assemblée des représentants de la commune de Paris à l'assemblée nationale, sur l'admission des juifs à l'état civil; suivie d'un arrêté des représentants de la commune sur le même objet, et de la réponse de M. le président de l'assemblée nationale à la députation de la commune (24 février 1790) (Impr. de Lottin l'aîné et Lottin de Saint-Germain Paris 1790) 5.

³³ Ibid 8.

³⁴ Chouraqui Jean-Marc, 'Les communautés juives face au processus de l'Émancipation des stratégies centrifuges (1789) au modèle centralisé (1808) [Révolution et minorités religieuses]' (2003) 14 Rives méditerranéennes 42.

мова від пільг та виключень, що раніше виносилися на користь євреїв³⁵. Таким чином, набуття громадянства означало повне підпорядкування законам Франції та юрисдикції її органів, звужуючи при цьому єврейську судову автономію виключно до сфери релігійних питань.

Згодом, у 1870 р. за підтримки Президента Альянсу І. Креме, який став Міністром юстиції Франції, був прийнятий декрет № 136 про надання французького громадянства алжирським євреям. Частина 1 декрету гарантувала недоторканність прав громадянина євреям та визначала, що з дня його оприлюднення особистий і фактичний статус євреїв як громадян регулюється французьким законодавством. Частина 2 декрету без конкретизації положень скасовувала будь-які законодавчі акти, декрети, постанови чи розпорядження, які суперечать цьому декрету³⁶.

Першим кроком до емансипації євреїв у новоствореному Північнонімецькому союзі було прийняття закону 1 листопада 1867 р. про свободу пересування, завдяки якому були скасовані обмеження на право проживання та вибір професії. І хоч абсолютної рівності євреїв у німецькому суспільстві ще не було, великим досягненням стало декларування у ст. 1 закону права громадян федеральної території на вільний вибір місця проживання, купівлю земельних ділянок та свободу підприємницької діяльності³⁷.

Водночас чимало держав надало громадянські права євреям лише на початку ХХ ст. Однією з таких держав є Фінляндія, де на законодавчому рівні повноцінно емансипація євреїв була проголошена законом у 1918 р. Незважаючи на спроби сенату надати євреям громадянські права в 1872 та 1882 рр., законопроекти не знаходили підтримку в рядах духовенства та були відхилені церковними соборами. Лише з розвитком сіоністського руху та після проголошення незалежності, 12 січня 1918 р. у Фінляндії був прийнятий закон, який декларував принцип рівності євреїв у громадянських правах. Відповідно до закону євреї отримували можливість на рівні з іншими іноземцями набути громадянство (ст. 1) та, як громадяни, підпадали під сферу дії закону на рівні з громадянами, які є фінськими християнами та сповідують віровчення євангелістично-лютеранської церкви³⁸.

³⁵ Loi Relative aux Juifs (Décret du 27 Septembre 1791). Lois et actes du Gouvernement. Tom V (de L'imprimerie Impériale 1807) 229.

³⁶ Décret qui déclare citoyens français les Israélites indigènes de l'Algérie du 24 octobre 1870, No 136. Bulletin des lois de la Délégation du Gouvernement de la Défense nationale hors de Paris. – XIIE Serie. (1871) (8) 109.

³⁷ Gesetz über die Freizügigkeit (№16). Vom 1 November 1867. Bundesgesetzblatt des Norddeutschen Bundes Band (1867) (7) 55.

³⁸ Chasanowitsch L and Motzkin L, *Die Judenfrage der Gegenwart: Dokumentensammlung* (Judäa 1919) 158.

2.3. Окремі законодавчі акти, які надавали політичні права євреям на рівні з християнами.

У державах Південної Німеччини політичні права євреям були надані в 60-х роках XIX ст. У 1862 р. євреям на рівні з християнами надали всі громадянські та політичні права у Великому Герцогстві Баден³⁹. Згодом у 1864 р. у Вюртембурзі був прийнятий закон, який також закріплював рівність політичних прав. Стаття 1 закону передбачала, що ізраїльтяни, народжені в королівстві, у всіх громадянських відносинах підпорядковуються тим самим законам, які регулюють відносини щодо інших громадян, вони мають ті самі права та обов'язки. Політичні права на рівні з християнами були закріплені в законі шляхом зміни для євреїв формули присяги на загальну фразу “то ж поможи мені Бог”, яка повинна була проголошуватися разом із підняттям правої руки (ст. 2)⁴⁰. У Північно-німецькому союзі подібний закон у 1869 р. був прийнятий О. фон Бісмарком під назвою “Про рівність конфесій у цивільних і громадянських відносинах”. Складаючись лише з однієї статті, закон скасовував обмеження у громадянських правах з підстав релігійних переконань. Частина 2 закону встановлювала можливість участі в вирішенні державних справ та обійманні державних посад незалежно від релігійної конфесії⁴¹. Після об'єднання Німеччини 1871 р. закон почав діяти на всій території Німецької імперії.

В Англії спроба на законодавчому рівні вирішити питання участі євреїв у публічно-правових відносинах була зроблена спочатку в законі про натуралізацію 1753 р. Проте цей закон був скасований у 1754 р., а повноцінно пасивне виборче право євреї отримали після закону 1858 р., яким була змінена формула присяги для членів парламенту. Відповідно до закону особам, які сповідують єврейську релігію, дозволялося пропускати слова присяги ‘я складаю цю Декларацію на справжню віру християнина’⁴². Такі зміни були результатом довгої ідеологічної боротьби за рівноправ'я в парламентах європейських держав. На початку XIX ст. ідеологічну боротьбу за емансипацію євреїв в Англії вів англійський державний діяч Т. Маколей, який активно відстоював інтереси євреїв та неодноразово публічно виступав із промовама за скасування встановлених євреям

³⁹ Stempf Ludwig, *Das Gesetz über die bürgerliche Gleichstellung der Israeliten im Großherzogtum Baden: unter Beifügung der Motive, Commissionsberichte und landständischen Verhandlungen* (Schmidt 1862) 51.

⁴⁰ *Regierungs Blatt für das Königreich Württemberg vom Jahr 1864* (Gedruckt bei Gottlieb Hasselbrink 1864) 137-138.

⁴¹ Gesetz betreffend die Gleichberechtigung der Konfessionen in bürgerlicher und staatsbürgerlicher Beziehung vom 3. Juli 1869. Bundesgesetzblatt, 1869 <<http://www.verfassungen.de>> (accessed: 23.04.2019).

⁴² An Act to provide for the Relief of Her Majesty's Subjects professing the Jewish Religion [23d July 1858] CAP. XLIX. London: Printed by George Edwart Eyre and William Spottiswoode, Printers to the Queen's most Excellent Majesty, 1858 <<http://www.legislation.gov.uk>> (accessed: 23.04.2019).

обмежень у політичних правах. У своїй промові 1831 р. він закликає до розмежування релігії та політики, саркастично пояснюючи на прикладі професій відсутність впливу релігії на професійні здібності, не важливо які: чи це сфера чоботаря, військового чи фінансиста. Політик наполегливо переконує, що з 1 000 питань у 999 погляди євреїв із християнами будь-якої конфесії збігаються, оскільки стосуються правопорядку, поліції, фінансів, зовнішньої політики, а не церковних установ. Крім того, Т. Маколей, посилаючись на досвід попередників, звертає увагу на те, що за останні 20 років часто дуже хороший християнин міг бути дуже поганим міністром фінансів⁴³. Із прийняттям парламентом у 1866 р. нової формули присяги, яка не ідентифікувала релігію, а містила фразу “тож поможи мені Бог”, були повністю ліквідовані обмеження щодо членства євреїв в обох палатах Парламенту Англії⁴⁴.

У Швеції, незважаючи на прийняття у 1870 р. закону, який надавав євреям окремі політичні права, фактично дискримінація існувала ще довгий час. Однак прийняття окремих законодавчих актів, які надавали б політичні права євреям, були поодинокими випадками. Як правило, пасивне та активне виборче право надавалося на підставі норм конституційних актів, які гарантували всім громадянам рівні політичні та громадянські права.

Унікальною була ситуація у Франції, де крім закону 1791 р., який зрівнював євреїв у громадянських правах, існувала консисторіальна система, започаткована ще Наполеоном I в 1808 р. Через центральну та регіональні консисторії, які були офіційними органами єврейських громад, органи державної влади здійснювали контроль за правовим облаштуванням євреїв Франції. Натомість консисторії отримували статус державних установ. Спочатку законом 1831 р. встановлювалося, що рабини отримуватимуть заробітну плату з державного бюджету, а згодом, згідно з законом 1844 р., консисторіальна система була реформована, консисторії отримали статус державних установ із більш світським характером, а рабини – статус державних службовців⁴⁵.

2.4. Законодавчі акти, які розширяли свободу особистого статусу та релігійно-правової автономії євреїв.

Під впливом ідей секуляризації питання особистого правового статусу євреїв часто зводилося до сфери шлюбно-сімейних відносин та дотри-

⁴³ Macaulay Thomas Babington, *Dokumente zur Emanzipation der Juden: 4 Reden* (Hendel 1912) 4-6.

⁴⁴ An Act to amend the Law relating to Parliamentary Oaths [30th April 1866]. CAP. XIX. London: Printed by George Edwart Eyre and William Spottiswoode, Printers to the Queen's most Excellent Majesty, 1866 <<http://www.legislation.gov.uk>> (accessed: 23.04.2019).

⁴⁵ Recueil des lois: décrets, ordonnances, avis du conseil d'état, arrêtés et règlements concernant les israélites depuis la Révolution de 1789: suivi d'un appendice contenant la discussion dans les assemblées législatives, la jurisprudence de la cour de cassation et celle du conseil d'état, et des notes diverses (Achille-Edmond Halphen par, Bureaux des archives israélites 1851) 119-133.

Мар'яна Гартман

мання релігійних норм. Тому в деяких державах приймалися законодавчі акти, якими реєстрація шлюбу зводилася до єврейської релігійно-правової автономії. Як приклад, в Англії таке право було надано єврейським громадам у 1836 р. відповідно до закону про шлюб. Проте закон встановлював умову, за якої обидві сторони повинні були сповідувати єврейську релігію та отримати сертифікат реєстратора⁴⁶. У доповнення до цього інший закон 1836 р. про реєстрацію народжень, смертей та шлюбів в Англії уповноважував секретарів синагог на реєстрацію шлюбів євреїв (ст. 30)⁴⁷. Однак прийняття окремих законів відносно євреїв у сфері шлюбно-сімейного права було непоширеною практикою. Зазвичай питання релігійно-правової автономії було складовою законодавчого акта, який загалом визначав правовий статус єврейських громад чи надавав їм політичні права, як це було в Вюртембурзі чи інших тогочасних державах. Законом 1864 р. у Королівстві Вюртембург, який складався всього з п'яти статей та зрівнював у громадянських правах євреїв, ст. 3 встановлювала, що в судових справах зі шлюбно-сімейних спорів, де сторонами є євреї, сенат Верховного трибуналу повинен враховувати єврейські релігійні принципи та ритуальні закони. Визначалося, що для таких випадків замість членів протестантських (євангелістських) церков призначається ізраїльський богослов, крім того, рабини уповноважувалися на розгляд сімейних спорів на стадії примирення⁴⁸.

Приймалися також закони, які визнавали дійсність шлюбу між євреями та християнами. До прикладу, у Швеції великим досягненням емансипації було прийняття у 1863 р. закону, який допускав змішані шлюби євреїв із християнами⁴⁹, хоча саме право рабинам реєструвати такий шлюб було надано на законодавчому рівні лише в 1909 р.⁵⁰. Проте релігійно-правова автономія в контексті особистого статусу євреїв не обмежувалася виключно сферою шлюбно-сімейного права. Часто питання релігійної свободи євреїв було відкритим під час оформлення трудових відносин. Тому окремі держави на законодавчому рівні вирішували питання повноцінного працевлаштування євреїв із можливістю дотримуватися своїх релігійних переконань, зокрема й мати вихідний день

⁴⁶ An Act for marriages in England. CXL. Stat. 6 & 7. Cul. 4, cap. 85, 1836. The Statutes Relating to the Ecclesiastical and Eleemosynary Institutions of England, Wales, Ireland, India, and the colonies; with the decisions thereon by Archibald John Stephens, Barrister at Law in two Volumes, vol 2 (Parker J W, West Strand 1845) 1725.

⁴⁷ An Act for registering Births, Deaths, and Marriages in England. CXLI. Stat. 6 & 7. Cul. 4, cap. 86, 1836. The Statutes Relating to the Ecclesiastical and Eleemosynary Institutions of England, Wales, Ireland, India, and the colonies; with the decisions thereon by Archibald John Stephens, Barrister at Law in two Volumes, vol 2 (Parker J W, West Strand 1845) 1745.

⁴⁸ Regierungs Blatt für das Königreich Württemberg vom Jahr 1864 (Gedruckt bei Gottlieb Hasselbrink 1864) 138.

⁴⁹ Hugo Valentin, *Urkunder till judarnas historia i Sverige av Hugo Valentin* (Alb. Bonniers Boktryckeri 1924) 77-8.

⁵⁰ Ibid 82.

у суботу. До прикладу, в Англії питання працевлаштування євреїв по суботах на фабриках та заводах врегульовувалося законом 1878 р. Відповідно, ст. 50 дозволяла єврейським виробникам наймати людей із режимом роботи, відмінним від суботи, для того, аби відпрацювати втрачений у суботу час, а ст. 51 дозволяла євреям, влаштованим на фабриках та заводах, працювати в неділю замість суботи⁵¹. Крім того, англійський закон про вибори 1872 р. дозволяв євреям у випадку, якщо вибори припадають у суботу, брати участь у голосуванні за окремою процедурою з окремими виборчими бюлетенями (статті 26–30)⁵².

Звісно, наведений вище поділ законодавства є умовним, оскільки часто приймалися спеціальні закони, які відновлювали права євреїв в одній із галузей чи сфер, що були продиктовані часом і потребами конкретної держави. Так, до прикладу, в Швеції в 1860 р. був прийнятий окремий закон, який надавав право євреям купувати нерухомість на всій території Швеції, включаючи сільську місцевість, не обмежуючи їх, як раніше, трьома містами⁵³. Часто приймалися окремі законодавчі акти, якими скасовували обмеження, які дискримінували євреїв. Поширеними були такі, які скасовували спеціальні податки та збори. Так, у Франції Національною асамблеєю був прийнятий декрет від 20 липня 1790 р., який скасовував щорічний збір із євреїв Мецу в розмірі 20 000 ліврів. Декрет скасовував збір, який був встановлений за право євреїв на проживання, захист і толерантність⁵⁴. Це було свідченням того, що євреї вже не визнавалися іноземцями. В Австрійській імперії декрет 1819 р. скасовував для євреїв заборони торгувати зерном, прийняті раніше на землях Нижньої Австрії, Богемії, Енсі, Штирії, Моравії та ін.⁵⁵. Такі законодавчі акти були непоодинокими випадками в процесі емансипації єврейського народу на території Європи.

Висновки. Історія свідчить, що зі зміною політичної влади тієї чи іншої держави Європи ставлення до правового статусу євреїв змінювалося, зокрема й шляхом внесення змін у законодавство. До того ж це стосувалося як конституційних актів, так і інших законів. До прикладу, в Німеччині “Основні права німецького народу” 1848 р. були скасовані Федеральним указом у 1851 р. У Франції після прийнятих у 1790–1791 рр. законів Напо-

⁵¹ An Act to consolidate and amend the Law relating to Factories and Workshops [27th May 1878]. CAP. XVI. S.137-189 <<http://www.educationengland.org.uk>> (accessed: 23.04.2019).

⁵² An Act to amend the Law relating to Procedure at Parliamentary and Municipal Elections [18th July 1872]. CAP. XXXIII. London: Printed by George Edwart Eyre and William Spottiswoode, Printers to the Queen's most Excellent Majesty, 1872 <<http://www.legislation.gov.uk>> (accessed: 23.04.2019).

⁵³ Hugo Valentin, *Urkunder till judarnas historia i Sverige av Hugo Valentin* (Alb. Bonniers Boktryckeri 1924) 76-7.

⁵⁴ Decree of July 20, 1790 on the Jews of Metz <<https://www.marxists.org>> (accessed: 23.04.2019).

⁵⁵ Sr. k.k. Majestät Franz des zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer. Siebenundvierzigster Band (Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats- Aerial-Druckerei 1821) 437.

леон I у декреті від 17 березня 1808 р. знову ввів низку обмежень, а вже після поразки Наполеона закони або окремі статті, які зрівнювали в громадянських правах євреїв, у таких державах, як Італія, Швейцарія, Пруссія, були скасовані. Такі ідеологічні зміни свідчили про те, що переважна більшість держав ще не звільнилися від традицій Середньовіччя.

Водночас, аналізуючи механізм законодавчого впровадження ідей емансипації в законодавстві європейських держав у XVIII–XIX ст., слід виділити дві основні особливості, властиві цьому періоду:

1. Принцип рівності проголошувався не в усіх державах одночасно, а поступово, залежно від правової ідеології та досягнутого рівня правової культури суспільства, у межах якого існували єврейські громади.

2. Процес емансипації євреїв Європи не мав сталого характеру, натомість відзначався нестабільністю та внутрішніми суперечностями. У непоодиноких випадках такі ідеї чергувалися регресом, а законодавчі акти, що відображали принципи егалітаризму, скасовувалися.

Емансипація як правове явище була позитивним досягненням Нового часу. Тому, як для Європи, так і для євреїв, здавалося б, настав довгоочікуваний період. Європейський правопорядок збагачувався прогресивними змінами в розвитку конституційних цінностей та пріоритетів, а єврейські громади, які до того були позбавлені багатьох можливостей відносно корінного населення, нарешті стали на шлях до відновлення загальної справедливості. Проте в історії єврейського державо- та правотворення емансипація була перехідним етапом, який вплинув на зміну розвитку єврейської правової системи загалом та був неоднозначно сприйнятий. Неоднозначне ставлення до емансипації єврейськими правовими та політичними лідерами було зумовлене зміною сприйняття принципу заборони асиміляції, яким була пронизана єврейська правова свідомість. Новий світогляд із новими цінностями сприяв реформуванню єврейської правової думки, мотивуючи це необхідністю адаптації євреїв до їхнього нового правового статусу в Європі. Зі свого боку це стало однією з передумов ліквідації єврейської судової автономії.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Birnbaum P and Katznelson I, *Paths of emancipation: Jews, states, and citizenship* (Princeton University Press 2014) (in English).
2. Brenner M. *Jewish emancipation reconsidered: the French and German models* (Mohr Siebeck 2003) (in German).

3. Chasanowitsch L and Motzkin L, *Die Judenfrage der Gegenwart: Dokumentensammlung* (Judäa 1919) (in German).
4. Goldfarb M, *Emancipation: how liberating Europe's Jews from the ghetto led to revolution and renaissance* (Simon & Schuster 2009) (in English).
5. Karp J, *The politics of Jewish commerce: economic thought and emancipation in Europe, 1638-1848* (Cambridge University Press 2008) (in English).
6. Macaulay T, *Dokumente zur Emanzipation der Juden: 4 Reden* (Hendel 1912) (in German).
7. Miller M L, *Rabbis and revolution: the Jews of Moravia in the age of emancipation* (Stanford University Press 2011) (in English).
8. Miron G, *The waning of emancipation: Jewish history, memory, and the rise of fascism in Germany, France, and Hungary* (Wayne State University Press 2011) (in English).
9. Riesser G, *Vertheidigung der bürgerlichen Gleichstellung der Juden gegen die Einwürfe des Herrn Dr. H. E. G. Paulus: den gesetzgebenden Versammlungen Deutschlands gewidmet* (Hammerich 1831) (in German).
10. Stempf L, *Das Gesetz über die bürgerliche Gleichstellung der Israeliten im Großherzogtum Baden: unter Beifügung der Motive, Commissionsberichte und landständischen Verhandlungen* (Schmidt 1862) (in German).
11. Valentin H, *Urkunder till judarnas historia i Sverige av Hugo Valentin* (Alb Bonniers Boktryckeri 1924) (in German).
12. Volkov Sh, *Germans, Jews, and antisemites: trials in emancipation* (Cambridge University Press 2005) (in English).
13. Wyrwa U, *Juden in der Toskana und in Preußen im Vergleich: Aufklärung und Emanzipation in Florenz, Livorno, Berlin und Königsberg i. Pr.* (Mohr Siebeck 2003) (in German).

Journal articles

14. Chouraqui J-M, 'Les communautés juives face au processus de l'Émancipation des stratégies centrifuges (1789) au modèle centralisé (1808) [Révolution et minorités religieuses]' (2003) 14 Rives méditerranéennes 39 (in French).

Mariana Hartman

LEGAL WAYS TO IMPLEMENT THE EMANCIPATION OF JEWS
OF EUROPE IN THE XVIII–XIX CENTURIES

ABSTRACT. The age of Enlightenment and the prolonged struggle of the Jews for equal civil rights gave the awaited result. The Jewish communities of Europe were particularly active not only during the revolution of 1848. The struggle for consolidation of the equality principle in legislation started to be a reality long before the revolution, as vividly demonstrated by repeated public discussions of the legal status of the Jews by such well-known European figures as G. Lessing, N. Mendelson, A.-B. Gregoire, who advocated for the emancipation of the Jews. In the XVIII century, the development of legal thought apparently called for changes in the then legal order of Europe. Gradually, restrictions regarding place of residence, acquisition of ownership right to real estate and a number of other absurd restrictions (prohibition to take Christian names, permission to marry, etc.) were removed from the Jews and they were granted freedom of religion, and active

ПРАВО УКРАЇНИ • 2019 • № 7 • 229-246

Мар'яна Гартман

and passive electoral right. Having acquired such broad civil and political rights, Jews had the opportunity to be actively involved in relations under public law, as evidenced by the election of five Jews to the Austrian Reichstag which began working in 1848. And that was not an isolated case. As discriminatory restrictions were lifted, the assimilation process began. Increasingly more Jews began holding positions with public authorities and local self-government bodies in such European States as England, Sweden, Denmark, Hungary, Norway.

The aim of the article is to highlight the legal ways of implementing the emancipation ideas in the European States in XVIII–XIX centuries through consolidation of the principle of equality and freedom of religion in statutory regulations.

Based on the analysis of legislation granting the Jews equal rights with the indigenous population of Europe, the author studies the main groups of legislative acts which proclaimed emancipation and the formal aspect of implementation of the principle of Jewish communities' equality in Europe. Besides, the author analyzes the types of special statutory regulations which regulated the issues of legal arrangement of Jewish communities: general regulations which determined the legal status of Jews, and particular regulations which declared the principle of equality of Jews in civil rights, granted political rights to them on an equal basis with Christians, determined the limits of religious and legal autonomy etc.

The author comes to the conclusion that the emancipation process in Europe was characterized by instability and inconsistency. One country after another adopted legislative acts granting equal rights to the Jews; however, that trend was often followed by regress and abolition of the acts adopted. At the same time, despite instability and internal contradictions, the process of emancipation of the Jews in Europe in XVIII–XIX centuries was characterized by the progressing reflection of democratic values present in the legal consciousness of European society.

KEYWORDS: emancipation; principle of equality; freedom of religion; Constitution; law; statutory regulation; rights; civil rights; political rights; Jews; Jewish community.